INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

Компетентни учители на XXI-ви век

ПРИНЦИПИ ЗА КАЧЕСТВЕНА ПЕДАГОГИКА

Визия на МАСС

С подкрепата на семейството и общността всяко дете достига своя пълен потенциал и развива уменията, необходими за успешното му и активно участие в едно демократично и основано на знанията общество.

Мисия на МАСС

Мисията на Международната асоциация „Стъпка по стъпка“ (МАСС) е да подкрепя професионалните общности и да развива силно гражданско общество, което да оказва влияние върху и подпомага тези, от които зависи вземането на решения за:

- предоставяне на висококачествени грижи и образователни услуги за всички деца от тяхното раждане до завършване на начално образование (навършване на 10-годишна възраст), с акцент върху най-бедните и неравнопоставени деца;
- осигуряване и по-активно включване на семейството, както и участие на общността в развитието и ученето на децата;
- постигане на социално включване и зачитане на многообразието.

Основната цел на МАСС е да насърчава развиването на включващи, качествени образование и грижи, които да създават условия за активното участие на всички деца в демократичните, основани на знанието общества. МАСС постига своята мисия чрез: повишаване на осведомеността по отношение значението на качественото образование и грижи, разработване на ресурси, разпространение на информация, застъпничество, укрепване на съюзи и изграждане на капацитет за създаване на условия, в които всички деца процъфтяват.

МАСС насърчава

- равен достъп до качествено образование и грижи;
- индивидуализиран педагогически процес и учене, които поставят детето в центъра на вниманието и съчетават високо ниво на педагогическата практика с предоставянето на подкрепа, съобразена с потребностите на всяко дете;
- развиване на умения и нагласи за учене през целия живот, както и за участие в демократичните процеси в обществото;
- всеобщо признание за множеството роли на учителите като фасилитатори, наставници и модели за подражание в процеса на учене, както и като активни членове на своите общности;
- участие на семейството в развитието и образованието на децата;
- ангажираност на общността по отношение на държавното образование;
- зачитане на многообразието, включващи практики и културно чувствителни учебна среда и методи;
- самоусъвършенстване и текущо професионално развитие.

Компетентни учители на XXI-ви век

ПРИНЦИПИ ЗА КАЧЕСТВЕНА ПЕДАГОГИКА

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

СЪДЪРЖАНИЕ

Съдържание

Основна група от експерти по качество 4

Благодарности 5

Въведение от Фондация „Тръст за социална алтернатива“ към изданието на български език 6–7

Въведение 8–21

Принципи за качествена педагогика: фокусни области 22–41

24 1. Взаимодействия
26 2. Семейство и общност
28 3. Включване, многообразие и демократични ценности
30 4. Оценяване и планиране
34 5. Педагогически стратегии
38 6. Учебна среда
40 7. Професионално развитие

Източници 42–45

Основна група от експерти по качество[1]

Д-Р ДОУН ТАНКЪРСЛИ	MACC, Програмен специалист
АЙДЖА ТУНА	MACC, Програмен специалист, Програмен директор 2006-2009
САНЯ БРАЙКОВИЧ	Отворена академия „Стъпка по стъпка“, Хърватия
Д-Р КОРНЕЛИЯ СИНЦИЛЕЙ	Образователна програма „Стъпка по стъпка“, Молдова
САНЯ ХАНДЗАР	Център за образователни инициативи „Стъпка по стъпка“, Босна и Херцеговина
ТАМИНА РАЯБОВА	Фондация за подпомагане към Институт „Отворено общество“, Таджикистан
РЕДЖИНА РИМКИНЕ	Център за иновативно образование, Литва
РЕДЖИНА САБАЛИАУСКИНЕ	Център за иновативно образование, Литва
ЗОРИЦА ТРИКИЧ	Център за интерактивна педагогика, Сърбия
Д-Р ТАТЯНА ВОНТА	Изследователски център за развитие на образователни инициативи „Стъпка по стъпка“, Словения

MACC и основната група от експерти по качество признават и оценяват приноса на много други специалисти в и извън мрежата на MACC, които допринесоха за разработването на този документ.

MACC би искала да изрази искрената си благодарност към Институт „Отворено общество“ за щедрата му подкрепа в продължение на много години от работата на MACC в насърчаването на качествената педагогика като основа за развитието и ученето на всяко дете.

1 Посочените афилиации са актуални към датата на публикуване на документа на английски език (бел. ред).

Благодарности

Изказваме искрена благодарност на всички, които са подкрепяли и насърчавали MACC със своите отзиви и съвети. За нас е чест да работим с колеги и партньори, които споделят нашите мечти и идеали за постигане на високо качество на образованието за всички деца.

Д-Р ДЖОН БЕНЕТ
Независим консултант, ръководил е Starting Strong Reviews на ОИСР (Париж, Франция)

Д-Р СЮ БРЕДЕКАМП
Съвет за признаване на професионалната квалификация в ранното детство (Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ)

Д-Р СТЕЙСИ Г. ГОФИН
Стратегическа група „Goffin“ (Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ)

Д-Р ШАРОН ЛИН КАГАН
Вирджиния и Леонард Маркс професор по политика в ранното детство и семейната политика, съ-директор на Националния център за деца и семейства, заместник-декан по политиката в Teachers College, Колумбийския университет и гост-професор в Центъра за детски изследвания на Йейлския университет (САЩ)

САРА КЛАУС
Програма за ранно детство, Фондация „Отворено общество“ (Лондон, Великобритания)

АНКЕ ВАН КЬОЛЕН
Bureau MUTANT (Утрехт, Нидерландия), член на Diversity in Early Childhood Education and Training (DECET)

ПРОФ. ФЕРЕ ЛЕВЕРС
Център за експериментално образование към Университета в Льовен (Белгия)

СТЕФАНИ ОЛМОР
Национална асоциация за образование на малките деца (NAEYC) (Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ)

Д-Р НИКО ВАН ОУДЕНХОВЕН
Международни инициативи за детско развитие (ICDI), (Лайден, Нидерландия)

ПРОФ. КРИСТИН ПАСКАЛ
Център за изследвания в ранното детство (Бирмингам, Великобритания)

Д-Р ЯН ПЕТЕРС
Център за ресурси и обучение в детските грижи, Университет в Гент (Гент, Белгия), член на DECET

Д-Р РОБЪРТ ПИАНТА
Център за академични изследвания в преподаването и ученето, Университет на Вирджиния (Шарлотсвил, САЩ)

Д-Р СТЕФЕН ЗАЙФЕР
Програма за деца и семейства, Северозападна регионална образователна лаборатория (Портланд, САЩ)

ПРОФ. ИРАМ СИРАДЖ-БЛАЧФОРД
Институт по образование, Лондонски университет (Лондон, Великобритания)

РУТ УЛМАН
Независим консултант (Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ)

Д-Р МАТИАС УРБАН
Cass School of Education, Университет на Източен Лондон, Изследователско звено „Томас Корам“ (TCRU), Институт по образование, Лондонски университет (Лондон, Великобритания)

Д-Р АЙГЛИ ЗАФИРАКУ
Световна банка (Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ)

Въведение от Фондация „Тръст за социална алтернатива“ към изданието на български език

Учителите в ранното образование полагат основите на развитието и израстването, като подкрепят децата в първите им стъпки към знанието и света. Работата на учителите е истинско призвание, но същевременно и значително предизвикателство. Много фактори оказват влияние върху работата на учителите в този критичен за развитието на децата период, включително фактори, върху които учителите не винаги могат да влияят, като променящата се правна рамка, ограниченията във финансирането, обществените възприятия за сектора и други. Но от всички фактори в ранното образование, доказано най-значимият за детското развитие са педагогическите практики на учителите – начините, по които общуват, вдъхновяват, насърчават и откликват на потребностите на всяко дете и семейство.

„Компетентни учители на XXI-ви век“ представя философията на Международната асоциация „Стъпка по стъпка“ /MACC/ – водещата експертна мрежа за ранно детско развитие в Европа и Централна Азия – за това, какво представлява качеството на педагогическата практика в ранното детство. Този документ е важна част от т.нар. Ресурсен пакет на MACC за качество, който включва още теоретични и практически ръководства, инструмент за професионално развитие, инструмент за оценка, онлайн библиотека с видео ресурси и др.

Както този документ, така и целият ресурсен пакет за качество са създадени с дълбоко уважение и силна вяра именно в изключителния потенциал на всеки учител, който вижда работата си като ежедневен ангажимент към бъдещето, който развива себе си и професията като цяло, и който се стреми към най-високите стандарти в педагогическата практика. Разработен в резултат от дългогодишния експертен и практически опит на MACC, и въз основа на достиженията на науките за ранното детство, *„Компетентни учители на XXI-ви век“* представя практики и ежедневни поведения на учителя, които доказано и в най-голяма степен допринасят за развитието на умения и нагласи у децата, които ще ги направят успешни граждани на променящия се свят на XXI-ви век. Верен на смисъла от заглавието, документът е създаден с поглед към динамичния свят, в който ще живеят децата в бъдеще и който не предполага овладяване на конкретен набор от знания, а развиване на ключови умения и нагласи. Затова и не предлага конкретна учебна програма или дейности, които учителите да следват, а извежда рамка от принципи на педагогическото взаимодействие

в седемте основни области от работата на един учител. Това позволява от една страна, да се надскочи разбирането за качеството в ранното образование като нещо ефимерно и субективно. От друга страна, това създава възможност разговорът за това, как се постига качество на педагогическата практика да се води чрез овластяване на учителите и подкрепа на тяхното професионално развитие.

През последните няколко години българското правителство разработва *Национална рамка за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст*, базирана на Европейската рамка за качество на образованието и грижата в ранна възраст. Този процес предвижда въвеждане на принципи на качество в услугите за малки деца, основани на подход, откликващ на индивидуалните силни страни и нужди на всяко дете. Важно е, обаче, националната рамка и показателите за качество в нея да бъдат операционализирани, приведени в действие на ниво детска градина/занималня чрез конкретни насоки за това, какво правят в ежедневната си работа учителите, които постигат високо качество. Именно това предлага документът *„Компетентни учители на XXI-ви век“* и вярваме, че той ще бъде полезен както за информиране на експертния диалог за политиките и мерките, които ще направят Националната рамка за качество работеща на практика, така и за подкрепа на всеки учител, специалист и лидер в ранното образование, който се стреми към постигане на най-високи стандарти в работата си.

Като дарителска организация, с мисия да допринася за преодоляване на бедността и намаляване на неравенствата в българското общество, Фондация „Тръст за социална алтернатива“ подкрепя инициативи и подходи, насочени към постигане на просперитет и социална справедливост за цялото общество и всеки човек в България. Сферата на образованието има ключова роля за постигането на общество, в което всеки има възможност да разгърне своя потенциал, но само когато образованието и грижата са от високо качество. Затова припознаваме в ресурсите на MACC за качествена педагогика ценни източници, които ще обогатят политическия, експертния и академичния дебат у нас в подкрепа на повишаване качеството на образованието и укрепване на ролята му за преодоляване на неравенствата. Надяваме се *„Компетентни учители на XXI-ви век“* да ви заинтригува да се запознаете и с други материали от пакета на MACC за качествена педагогика, и да откриете нови възможности в своята работа в полза на всяко дете и семейство!

ВЪВЕДЕНИЕ

Въведение

... Образованието трябва да бъде насочено към цялостно развитие на човешката личност и засилване на уважението към правата на човека и основните свободи.
То трябва да съдейства за разбирателството, търпимостта и приятелството.

Всеобща декларация за правата на човека, член 26.2.

През последните няколко десетилетия ранното детско развитие получава безпрецедентно внимание от страна на научно-изследователската общност, широката общественост и политическите институции. Проведени са няколко важни проучвания, сред които High Scope Study в САЩ, Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) в Обединеното кралство, докладите Starting Strong I и II на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Много държави си поставят амбициозни цели да постигнат както количествен, така и качествен напредък по отношение на ранното детско развитие и образованието, насочено към малките деца и техните семейства. Обосновката на тези цели се основава на икономически, както и на невробиологични, образователни и социални аргументи. На индивидуално ниво преживяванията в ранна детска възраст са признати като ключов фактор за изграждане на здрави основи за учене и успешно участие в общността през целия живот; на социално ниво този период от живота на детето и семейството играе решаваща роля за насърчаване на включването и засилване на социалното сближаване; от икономическа гледна точка, най-добрата възвръщаемост имат инвестициите, направени през първите години от живота на човек. Независимо от аргументите и дневния ред, от съществено значение е да се гарантира, че интересите на детето стоят в основата на всяка политика и практика, въз основа на ранното детско развитие, както и че детето получава адекватна подкрепа в ранните си години на базата на висококачествени услуги.

Международната асоциация „Стъпка по стъпка“ споделя визията за ранното детство като период от живота, по време на който учителите и семействата работят заедно за осигуряване на достъп до услуги, които насърчават благополучието, развитието и ученето на всяко дете въз основа на принципите на демократично участие. От 1994 г. насам програмата „Стъпка по стъпка“ като инициатива на Института „Отворено общество“, силно подкрепяна от Джордж Сорос, се превръща в символ на промяната в детските градини, основните училища и общностите в Централна, Източна и Югоизточна Европа и Централна Азия, както и в символ за овластяване на учителите и останалите професионалисти, работещи с деца в ранна възраст, техните семейства и общности за подкрепа на развитието и ученето на всяко дете до достигане на пълния му потенциал. Равният достъп до образование и грижи, ориентираното към децата, индивидуализирано учене, холистичният подход към развитието на детето, включването, голямото значение на участието на семейството и общността, съобразената в културно отношение среда и подходи, са сред основните принципи на програмата от нейното начало.

През 1998 г. неправителствените организации, които изпълняват програма „Стъпка по стъпка“, се обединяват в Международна асоциация „Стъпка по стъпка“. За да се гарантира, че настъпилите в региона промени включват подобряване на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст, една от първите дейности, предприети от МАСС, е разработването на Педагогически стандарти на МАСС.

Мисията на МАСС е да подкрепя професионалните общности и да допринесе за развитието на силно гражданско общество, което да участва в партньорства, които биха могли да подпомогнат взимащите решения по отношение предоставянето на висококачествени грижи и образователни услуги за всички деца от тяхното раждане до завършването на основно училище, с акцент върху най-бедните и най-неравнопоставените деца. МАСС насърчава включващи, качествени образователни практики, които създават условия за активно включване на всички деца в демократичните основани на знания общества. МАСС постига това чрез повишаване на осведомеността за значението на качествените грижи и образование, разработване на ресурси, разпространение на информация, застъпничество, укрепване на съюзи и изграждане на капацитет за създаване на условия за благополучието на всички деца.

Учителите от всички региони, в които МАСС работи, са овластени чрез прилагане на програмата „Стъпка по стъпка“; Стандартите на МАСС за качество на педагогическата практика, които обобщават основните стъпки към постигането на интерактивната, ориентирана към децата педагогическа практика, стоят в основата на постоянния стремеж към по-качествена грижа и по-смислена подкрепа за развитието и ученето на децата. Програмата на МАСС е от особена полза за тези, които работят с много малки деца в предучилищна среда, като им дава възможност да се възприемат като взимащи решения, а не единствено като изпълнители на предписани учебни програми и планове в рамките на своята „вменена професионална идентичност“. Програмата „Стъпка по стъпка“ е изградена върху теоретичните основи на работата на Русо, Песталоци, Фрьобел, Пиаже, Брунер, Ериксън, Дюи, Коменски, Виготски и други, и води до положителни промени на няколко нива, включително: взаимодействието между учителите/специалистите и децата в образователната институция, професионалното развитие на учителите, взаимоотношения със семействата и общността и др. В същото време ролята на учителя е решаваща; както се подчертава в теорията за развитие на Лев Виготски, учителите са отговорни за темпа и хода на развитието на децата, с които работят. Така названието „учители, които осъществяват промяна“ може да бъде неофициалното название на специалистите, получили Сертификата на МАСС за отлични постижения въз основа на оценка, извършена според стандартите на МАСС за качество на педагогическата практика.

МАСС и членуващите в нея организации са признати като източник на иновации в региона. Стандартите на МАСС за качество на педагогическата практика винаги са били в

основата на професионални дискусии и са насърчавали учителите, ръководителите на програми, образователните институции, и останалите заинтересовани страни да следят развитието в областта и променящия се контекст и потребности в региона. За да запази водещата си позиция в иновациите, МАСС взе решение да преразгледа стандартите за качество на педагогическата практика, за да отрази научените уроци и новия опит, придобит в региона, както и резултатите от най-новите международни научни изследвания в тази област. Решението на МАСС за преразглеждане на педагогическите стандарти е естествена стъпка, която има за цел да покаже, че качеството не е статична величина, както и че проблемите, свързани с подобряването му не могат да бъдат решени с намирането на един правилен отговор. Високото качество се гради върху интензивния обмен на знания, опит и нагласи на всички заинтересовани страни. Процесът на преразглеждане на стандартите включва задълбочени консултации с много изтъкнати експерти в областта на РДР от целия свят, както и с проучване по отношение използването на предходната им версия в страните от МАСС. Взето е решение е да се премине отвъд стандартите като инструмент за оценка и да се достигне до **принципите**, като отражение на желанието на МАСС да постави акцент върху участието на всички заинтересовани страни в обсъждането и текущо подобряване на съществуващите политики и практики.

След процеса на преразглеждане на стандартите с участието на всички заинтересовани страни, МАСС изготви документа *„Компетентни учители на XXI-ви век: принципи на качествената педагогика“*, като се надява, че той ще насърчи професионалната дискусия, ще изгради и разшири партньорствата, ще спомогне за подобряване на практиките и ще доведе до значими промени в живота на малките деца в държавите от мрежата на МАСС и извън нея.

В процеса на обсъждане на подхода спрямо ранното детско развитие и как той се вписва в ежедневната практика, МАСС ви насърчава да помислите за бъдещето на вашата общност, държава и на целия свят, както и за това как

изглежда и какво означава ученето в XXI-ви век, и какво можем и трябва да направим, за да осигурим максимална подкрепа на всяко дете да израсне като силен, уверен и щастлив член на своето общество.

Международни ангажименти, резултати от научни изследвания и практика: Какво казва светът за ранното детско развитие

Подходът на МАСС към високото качество на услугите в ранна детска възраст се основава на принципите, заложени в *Конвенцията на ООН за правата на детето*. Работата с малки деца е изградена на четири основни принципа: право на живот, оцеляване и развитие; право на недискриминация; най-добрият интерес на детето, който да ръководи всички действия, отнасящи се него; право на свобода на изразяване на мнението на детето. Съществуват и нормативни текстове, в които по-конкретно са посочени правата и отговорностите на родителите и задълженията на правителствата за предоставяне на подходяща помощ за семействата и грижи за малките деца. Всички тези принципи трябва да бъдат заложени в основите на политиките на всички нива, а професионалистите, работещи в тази област, трябва да получават насоки относно тяхното приложение в ежедневната практика.

Комитетът по правата на детето допълнително посочва в *Общ коментар 7* как държавите трябва да тълкуват Конвенцията по отношение на малките деца. Една от целите, изложени в документа, съдържа директни препратки към подхода на МАСС спрямо ранното детско развитие: в нея се посочва, че целта на образованието е овластяване на децата чрез развиване на техните умения, учене и други способности, както и на човешкото им достойнство, самочувствие и увереност, което трябва да се постигне чрез поставяне на детето в центъра на услугите за ранно учене и грижа и чрез зачитане на неговото достойнство. Ролята на учителите е от решаващо значение, и за да се отговори на техните потребности, е необходимо те да бъдат подпомогнати по отношение на своята подготовка за влизане в професията, както и по отношение на текущото им професионално развитие.

Съществуват и няколко други международни документа, включително докладите на ОИСР Starting Strong, които описват научните доказателства и разглеждат концептуалните, социалните, икономическите и културните фактори, които влияят върху политиката за ранно детско развитие. Програмата на Съвета на Европа *„Изграждане на Европа за и с децата“* има за цел да подпомогне прилагането на международните стандарти в областта на правата на децата от всички държави-членки на Съвета на Европа, и по-специално да насърчи прилагането на Конвенцията за правата на детето. Европейската комисия изразява категорично своята позиция по отношение на качеството на образованието в държавите-членки на ЕС, от които се очаква да си сътрудничат по-добре, за да

подобрят съответствието между образователните системи и потребностите на учениците и работодателите в бъдеща Европа, основана на знанието. На предучилищното образование се отделя все по-голямо внимание като особено важен период от живота на детето. През 2007 г. *Children in Europe* предлагат десет принципа като основа за европейски подход към услугите в ранна детска възраст, които отразяват както договорената платформа, така и предизвикателства пред сектора. По време на „Ранното детство е важно“ – европейски симпозиум за подобряване на образованието и грижите в ранна детска възраст, проведен през октомври 2008 г., е изготвен и разпространен набор от заключения, които „не оставят съмнение, че образованието и грижите в ранна детска възраст са от решаващо значение и изискват повече финансиране и подкрепа“.

Дискусията за качеството винаги е налице. Компонентите на високото качество в образованието съставляват сложна и многостранна материя, която включва структурни условия (напр. брой на децата в групата/класа, съотношение възрастен/деца и т.н.), както и процесни фактори (напр. чувствителност на възрастните, качество на взаимодействията, учебни програми, и др.). За съжаление, езикът на качеството, както и инициативите и политиките, понякога създават нежелани последствия, тъй като легитимират разпространяващия се лабиринт от регулации в сферата на ранното детско образование, и често подкопават, вместо да подкрепят, автономността на професионалистите в тази област. MACC влиза в тази дискусия, като представлява гледната точка на учителите, които ежедневно работят с малки деца. Чрез инициативите си за качество и педагогическите стандарти, които описват качествените практики, MACC поставя акцент върху решаващата роля на учителя. Ние смятаме, че въпреки, че са налице много на брой базирани на научни изследвания за-

ключения, качеството все още е концепция, която трябва да бъде проучена, разработена, съгласувана и приложена в съответствие с културния произход и потребностите на учещите се, а не представена като универсално решение, подходящо за всякакви ситуации и хора. МАСС вярва, че демокрацията стои в основата на предучилищното образование и поради тази причина дейностите, провеждани в ранното детство, следва да съответстват на основните демократични ценности.

Стремеж към качество: Обща информация и история на принципите на МАСС за качество на педагогическата практика

Принципите на МАСС за качество на педагогическата практика са публикувани за първи път през 2001 г. под заглавието *„Педагогически стандарти“* като разработен в рамките на мрежата инструмент, който дефинира качеството на учителските практики и средата в занималнята/класната стая и отразява промените, настъпили в региона след 1994 г., когато стартира програмата „Стъпка по стъпка“ като инициатива за насърчаване на демократичните принципи в областта на образованието и развитието в ранна детска възраст. Програмата е изградена върху убеждението, че всяко дете има право да получи максимална подкрепа, за да развитие пълния си потенциал, като този процес трябва да протича в партньорство и тясно сътрудничество между семействата, общностите и професионалистите в областта.

Педагогическите стандарти на МАСС са разработени от професионалисти в областта на образованието и развитието в ранна детска възраст от членуващи в МАСС организации, като е използван и приносът на експерти от цял свят. Стандартите са насочени към подпомагане на практикуващите, предучилищните и началните учители в процеса на подобряване на ежедневната им работа на база на принципите на ориентирана към учащите, интерактивна педагогика, развиване на умения за учене през целия живот и сътрудничество със семействата и общността.

Стандартите популяризират идеята, че процесите – структурирането и реализирането на програми и взаимоотношения – са също толкова важни, колкото и резултатите; че при подготовката и професионалното развитие на учителите трябва да съществува по-добра връзка между теория и практика; както и че политиките трябва да се разработват по начин, който насърчава автономността на учителите при вземане на решения по професионални въпроси с оглед потребностите на децата, техните семейства и общности.

Стандартите са широко споделени сред различни заинтересовани страни в региона на МАСС и в някои държави са използвани като ресурс за разработване на национални образователни рамкови документи, програми за обучение на учители и др. Дискусията за качеството и ролята на учителите овластява родителите да оценяват тяхната работа и да участват по-активно в процеса на учене на своите деца. Разработени от експерти в областта на ранното детско развитие от държави в процес на преход към демокрация, Стандартите предлагат уникална перспектива за връзката между образованието в ранна детска възраст и отвореното общество, като предоставят възможност за преразглеждане на концепциите и подобряване на практиките в зависимост от потребностите на хората и общностите. Придружени от набор от подкрепящи материали, Стандартите се оказват ефективни инструменти за прилагане на различни форми на професионално развитие, включително самооценка, наставничество, обучение и сертифициране на добра практика.

След въвеждането на стандартите, членуващите в МАСС организации – граждански организации, изпълняващи програма „Стъпка по стъпка“ – с техническа помощ от страна на МАСС, както и благодарение на постоянната подкрепа и партньорство на Институт „Отворено общество“, започват да ги прилагат на практика в зависимост от своя капацитет, опит, национален контекст и потребности. През годините в рамките на мрежата непрекъснато се разработват програми за обучение и стратегии за тяхното прилагане, които подкрепят Стандартите като начин за повишаване на качеството на педагогическата практика. Регионалните събития, в които експертите в мрежата на МАСС участват, за установяване и поддържане на надеждност (общо разбиране за качество) въз основа на Стандартите, добавят международна стойност към усилията на националните граждански организации и задават нови насоки за професионално развитие. Най-добрите професионалисти преминават през обучение за ментори, за да могат с помощта на Стандартите да помогнат на учителите да подобрят работата си. Изключителното доброто представяне се възнаграждава със сертификат на МАСС за отлични постижения в педагогическата практика – международно признание за качество на педагогическата практика. Редица други ресурси са публикувани и разпространявани в рамките на мрежата на МАСС като *„Ръководство за наставничество“* с примери за оказване на подкрепа на учители с различен професионален опит, както и инструмент за самооценка за учители, наречен *„Да накараме Стандартите да заживеят“*. Учителите, участващи

в процеса, стават по-чувствителни и аналитични в своята практика, като наблюдателността и комуникативните им умения, както и самочувствието и репутацията им се подобряват.

В процеса на работа със Стандартите от страна на гражданските и експертни организации и МАСС през годините се наблюдава споделено учене и развитие на разбирането за качество на грижите в ранна детска възраст. Въздействието на свършената в тази насока работа намира отражение в *Проучване върху прилагането на педагогическите стандарти на МАСС (2001–2008 г.) и тяхното въздействие върху политиките и практиките за РДР в рамките на мрежата на МАСС и отвъд нея*, като се използва богат материал за начините за системно насърчаване на промените в образованието в различен политически, социално-икономически и културен контекст.

От публикуването на Стандартите през 2002 г. насам са оповестени нови резултати от изследвания в областта на РДР, развитието на мозъка и други свързани области, включително изследвания, насочени към дефиниране на качеството на педагогическата практика. През 2006 г., след като взема предвид новите открития и научените уроци, МАСС започва актуализиране на Стандартите, като в рамките на този процес в мрежата на МАСС назрява необходимост още по-ясно да се изрази виждането относно равните възможности и качеството в образованието, както и да бъдат отразени резултатите от най-новите изследвания. МАСС има желание също да подобри използването на Стандартите като инструмент за професионално развитие.

Основната група експерти по качество, представители на МАСС, работи по процеса на актуализиране, като се провеждат консултации с експерти в областта на РДР от цял свят с подкрепата на Институт „Отворено общество“, програмния комитет на МАСС и консултативния съвет на МАСС. Запазвайки традицията Стандартите да бъдат разработвани със съвместни усилия, новите предложения са обсъдени по време на срещи на експерти от мрежата на МАСС, както и на заседанията на Съвета на МАСС, за да се гарантира, че те отразяват споделени убеждения и отговарят на потребностите на региона.

Подходът на МАСС към качество на образованието и грижите в ранна детска възраст и документът „Компетентни учители на XXI-ви век“

Първоначално Педагогическите стандарти обхващат шест области: индивидуализация, учебна среда, участие на семейството, педагогически стратегии за смислено учене, планиране и оценяване, и професионално развитие. Тези стандарти се основават на основните ценности на МАСС и са насочени към области от практиката, в които са необходими съществени промени. Те са свързани и със структурата на дейностите за професионално развитие в рамките на изпълнението на програма „Стъпка по стъпка“ в региона. През 2005 г. е добавена допълнителна област, стандарт за социално включване, за да се подчертае зачитането на многообразието като неразделна част от качествената педагогика и демократичното общество. Стандартът за социално включване има за цел да насърчи учителите да разсъждават върху собствените си убеждения и ежедневна практика, и да помогнат на децата да разпознават и уважават многообразието.

Документът *„Компетентни учители на XXI-ви век“* се състои от седем фокусни области, които отразяват основните убеждения на МАСС по отношение на качеството на педагогическата практика и определят начини за постигане на отлични резултати:

1. Взаимодействия
2. Семейство и общност
3. Включване, многообразие и демократични ценности
4. Оценяване и планиране
5. Педагогически стратегии
6. Учебна среда
7. Професионално развитие

Според членовете на МАСС тези области са от решаващо значение за осигуряване на висококачествена подкрепа за децата в процеса на развитие и учене. Седемте области насърчават практики, които се ръководят от хуманистични и социално-конструктивистки принципи, и поставят фокус върху подходящи за развитието дейности, индивидуализиран подход, както и идеята, че ученето се осъществява в процес на взаимодействие и представлява диалог между деца и възрастни, както и между самите деца. Този диалог се случва на базата на взаимно уважение, стимулиране и предоставяне на автономност на учащия, и приемане, че децата са компетентни и пълноценни граждани, дори докато се нуждаят от подкрепа от възрастните. Принципите на качествена педагогика признават и популяризират важната роля на учителя като знаещ, чувствителен индивид, който насочва и подпомага децата в процеса на изследване и учене, и работи в тясно

партньорство с родителите, в ролята им на първите учители на техните деца, и с общностите като естествен ресурс за учене и изследване.

От самото начало Педагогическите стандарти на МАСС са изградени на базата на ценностите на МАСС. В процеса на преразглеждане на Стандартите някои аспекти на тези ценности са подчертани още по-силно, например:

- Основан на правата подход към образованието, който подчертава отговорността, която учителите носят за прилагане на по-включващи практики.
- Волята на детето и неговото участие в собственото му развитие, с фокус върху насърчаването на детската самостоятелност, инициативност, чувство за индивидуалност и идентичност, като същевременно се подкрепя и признава развитието на множество идентичности.
- Малките деца като граждани днес, с ясно мнение, права и отговорности; и ролята на учителя да подкрепя децата в стремежа им да бъдат отговорни членове на обществото, да развият чувство на съпричастност и загриженост към другите, както и откритост и уважение спрямо многообразието, да придобият умения за формиране, изразяване и аргументиране на своето мнение, да могат внимателно да изслушват, да зачитат мнението на другите, да умеят да разрешават конфликти.
- Развитие на умения за учене през целия живот, включително междуличностни и граждански компетентности, осведоменост по отношение проблемите на околната среда и устойчивото развитие, разбиране на междукултурните въпроси, предприемачеството и уменията за използване на информационни и комуникационни технологии.

За кого могат да бъдат полезни принципите на МАСС за качествена педагогика: Целева аудитория и възможно приложение

Нашето намерение е този документ да послужи като рамка за изграждане и укрепване на партньорства с широк кръг групи, тъй като всеки от нас по един или друг начин влияе върху преживяванията на децата в ранните години от тяхното развитие.

Приканваме заинтересованите страни на национално и международно ниво, както и лицата, от които зависи вземането на решения, да се включат в дискусия за осигуряването на по-добра подкрепа на учителите в рамките на програмите за стаж преди започване и по време на работа, за да могат да придобият не само теоретични знания, но и да се превърнат в грижовни и аналитични професионалисти, които осъзнават своята роля за развитието на бъдещите поколения. Педагогическите стандарти на МАСС вече са използвани като база за разработване на национални документи, като например Стандарти за ранно учене и развитие (ELDS), програмни стандарти и други. МАСС би се радвала да продължи това сътрудничество, като сподели своята визия и събраната богата теоретична основа, която е включена в широк набор от материали.

Насърчаваме международната общност от професионалисти в областта на ранното детско развитие да се присъедини към нас в дискусията за това как подобни рамки и критерии могат да подпомогнат застъпничеството за постоянна подкрепа при предоставянето на висококачествена подготовка на учителите и осигуряване на непрекъснатото им професионално развитие. До този момент Стандартите се използват, за да могат учителите да разберат как да подобрят качеството на предлаганото образование и грижи в ранна детска възраст, както и резултатите на децата, които растат в различни условия, и да подходят към професионалното развитие в по-широкия контекст на интерактивната педагогика, ориентирана към детето. МАСС приканва международната общност в областта на образованието в ранна детска възраст да разшири диалога и сътрудничеството по отношение на качеството на педагогическата практика, като използва принципите на МАСС като инструмент за застъпничество за постигане на качествено образование за всяко дете.

Обръщаме се към преподавателите във висшите учебни заведения – тези, които ще подготвят бъдещите учители как да използват настоящия документ в рамките на педагогическите програми като инструмент за наблюдение, дискусия и рефлексия в занималнята, както и като ресурс за изследване на анатомията на промяната в подхода към образованието в ранна детска възраст в региона. Наборът от помощни материали, разработен от професионалистите от мрежата на МАСС, ***„От знания към практика“***, може да се използва за разработване на курсове преди и след постъпване на работа, както и като богата основа за независими проучвания. Организациите-членки на МАСС във всяка държава са готови да участват в партньорства и да споделят своя опит и ресурси.

Вярваме, че учителите ще бъдат вдъхновени от принципите за качествена педагогика на МАСС и ще използват помощните материали, за да се включват в професионални дискусии, наблюдение и подобряване на собствената си практика, както и за да развият учещи се общности за взаимна подкрепа както в училищата, така и в детските градини, и в международен план. Учителите и останалият персонал,

* *Членовете на МАСС работят в тясно сътрудничество с националните образователни институции и с УНИЦЕФ за разработване, пилотиране и прилагане на Стандарти за учене и развитие в ранна детска възраст (ELDS) в няколко държави, включително Армения, Таджикистан, Грузия и други.”*

ангажиран в работата с малки деца, все повече осъзнават, че са и трябва да бъдат фактори за промяната, тъй като играят решаваща роля за развитието на самочувствие и самоувереност, умения за учене през целия живот, способността за живот и работа с другите, зачитането на многообразието. Те се нуждаят от пространство за собственото си личностно и професионално развитие, за да могат да моделират и споделят тези качества с децата, за които отговарят. В английската версия на публикациите в ресурсния пакет на MACC за качество на педагогическата практика, е използвано понятието учител, което се отнася към всички практикуващи учителската професия, които работят с малки деца от момента на раждането им докато навършат 8/10 години. Преводачите на тези документи имат свободата да използват най-подходящия термин или термини, в случай, че има различни термини за професионалистите, които работят с различни възрастови групи.

Надяваме се, че принципите, посочени в документа „*Компетентни учители на XXI-ви век*“ не само ще помогнат на родителите да направят по-добър избор и да се застъпят за качествени програми за своите деца, но и ще им помогнат да оценят важната роля на всички, които подкрепят ежедневното развитие и учене на техните деца. Надяваме се, че този документ ще доведе до нови идеи у самите родители как да участват в по-смислени взаимодействия с децата си и как да използват домашната среда за учене, за да подкрепят естествената любознателност на своите деца.

Предлагаме на всички да използват принципите, включени в документа *„Компетентни учители на XXI-ви век“*, като отправна точка за дискусия как бихме искали да изглежда нашето общество в бъдеще и какво можем да направим, за да помогнем на децата ни да създадат и живеят в такова общество.

Има няколко важни условия, за да може една иновация да стане устойчива. Тя трябва да подкрепя целите на образованието и да води до по-добри резултати от ученето, за да поддържа мотивацията на учителите и да може да убеждава външни заинтересовани страни като родители, администратори и политици. Друго важно условие е свързано със степента на независимост, която учителите имат, докато прилагат нови идеи и инструменти в занималнята/класната стая.

Педагогическите принципи на МАСС предлагат рамка за иновации, самооценка и подобряване на работата, и призовават ползващите ги да изследват нови територии по отношение на прекрасните взаимодействия с децата. Експертите на МАСС са разработили принципи, които, надяваме се, ще ви вдъхновят, ще ви дадат нови идеи и насоки по отношение на вашите убеждения и практика; документът няма за цел да налага мнения или ограничения. Ето защо МАСС се гордее, че споделя тези принципи с международната общност от експерти и практици, както и с всички, които се интересуват от бъдещето на децата.

Кой направи възможна появата на този документ

Всяка теория е безжизнена, ако не може да бъде доказана с примери от практиката. Принципите на добрата педагогическа практика нямат смисъл, ако не водят до щастливи преживявания, успехи и постижения при децата, професионално израстване и удовлетворение при учителите, и получаване на признание от страна на родители, семейства и общности.

Благодарение на уникалното дългосрочно доверие и подкрепа на Институт „Отворено общество“, Програма „Стъпка по стъпка“ и МАСС предоставят солидни доказателства, че принципите за качество на педагогическата практика са признати в региона и са включени както в политиките, така и в ежедневната практика. Институт „Отворено общество“ и МАСС споделят желанието да насърчават, подобряват и поддържат качеството и да го правят достъпно за всяко дете в региона.

Ежедневната работа на хиляди учители, възпитатели, администратори, граждански активисти и техните партньори в 28-те държави-членки на МАСС за повече от десетилетие придава достоверност на идеите, представени в документа „Принципи на МАСС за качеството на педагогическата практика.“

Една изключителна група от знаещи и всеотдайни експерти от региона на МАСС прекараха дълги часове в обсъждане и определяне на принципите, залегнали в основата на качествената педагогическа практика. Работата по документа беше тежка, но и много забавна. Той спомогна за изграждането на нивото на експертиза в региона, повиши доверието в организацията и затвърди имиджа ѝ на международната арена в областта на образованието в ранна детска възраст. Нашата работа се ръководи, подкрепя и насърчава от изключителни професионалисти от различни части на света, които участват в професионална дискусия на база на взаимно уважение, към която всеки може да допринесе, и от която всеки може да спечели.

МАСС изразява своята благодарност и признателност към всички вас, които се присъединихте към нашия глас в търсене на най-качественото образование и грижи в ранна детска възраст.

Айджа Туна,
Програмен специалист, МАСС; Програмен директор 2006-2009

ПРИНЦИПИ ЗА КАЧЕСТВО НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПРАКТИКА

Принципи за качество на педагогическата практика: фокусни области

1. Взаимодействия
2. Семейство и общност
3. Включване, многообразие и демократични ценности
4. Оценяване и планиране
5. Педагогически стратегии
6. Учебна среда
7. Професионално развитие

1. Взаимодействия

Взаимодействията между възрастни и деца, както и взаимоотношенията между връстниците, са от ключово значение за подпомагане и насърчаване на физическото, социалното, емоционалното и когнитивното развитие на децата. Те също така са от съществено значение за непрекъснатото развитие на ученето на децата чрез изграждане и обмен на знания, опит, чувства и мнения. Чрез взаимодействия децата развиват разбиране за своята личност, чувство за принадлежност към дадена общност и познаване на света.

Ролята на учителя е да предостави на децата възможности за участие във взаимодействия и в процеси на съвместно конструиране на знания и смисъл, като по грижовен начин подпомогне тяхното учене и развитие, и моделира уважителни и подкрепящи взаимодействия между всички възрастни, участващи в живота на децата.

Взаимодействията, които демонстрират и насърчават смислен и уважителен обмен между всички участници в процеса, където се чуват гласовете на всички, насърчават развитието на децата като самоуверени учащи и като допринасящи и грижовни членове на обществото.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
1.1 **Учителят взаимодейства с децата по приятелски и уважителен начин, с което подкрепя изграждането на тяхната (собствена) идентичност и ученето им.**	1. Учителят общува мило и грижовно с децата, като им демонстрира, че ги цени и изразява радостта си от работата с тях. 2. Взаимодействията на учителя с децата и очакванията на учителя от децата са съобразени с процеса на детското развитие и учене. 3. Учителят често взаимодейства поотделно с различни деца през целия ден, надграждайки техните силни страни и стимулирайки тяхното учене и развитие. 4. Взаимодействията на учителя отговарят на емоционалните, социалните, физическите и познавателните силни страни и потребности на всяко дете. 5. Учителят предоставя възможности на децата да правят избори, които да бъдат реализирани на практика и уважени от останалите. 6. Взаимодействието на учителя с децата развива тяхната инициативност, самостоятелност, самодостатъчност и лидерство.
1.2 **Взаимодействията на учителя с децата насърчават развиването на учеща се общност, в която всяко дете чувства, че принадлежи и в която то получава подкрепата, необходима за разгръщане на потенциала му.**	1. Учителят улеснява взаимодействията между връстниците, за да насърчи тяхното социално развитие, като изгражда споделено разбиране, взаимна подкрепа и чувство за общност, които им помагат да напредват в ученето и развитието им. 2. Учителят предлага дейности, които помагат на децата да се научат да различават палитрата от чувства, да ги разпознават в себе си и в своите връстници, и да могат да говорят за тях. 3. Учителят популяризира демократичните ценности, като насърчава всяко дете да изразява своето мнение по подходящ начин и да участва в процеса на вземане на решения. 4. Учителят насърчава и подкрепя развитието на езика и комуникацията на децата по различни начини през целия ден.
1.3 **Учителят участва в целенасочени, реципрочни взаимодействия с други възрастни, за да подкрепи развитието и ученето на децата.**	1. Учителят участва в уважителни социални взаимодействия със семейства, други служители и членове на общността, като моделира и насърчава такива взаимодействия. 2. Учителят си сътрудничи с други професионалисти в детската градина/училището и общността, за да насърчи развитието и ученето на децата. .

2. Семейство и общност

Силните партньорства между учители, семейства и други членове на общността са от съществено значение за ученето и развитието на децата. Като признава ролята на средата за учене у дома и на семейството като първа образователна и социална среда на детето, учителят следва да изгради мостове между образователната институция и семейството/общността и да насърчи постоянната двупосочна комуникация.

За да се подпомогне ученето и развитието на децата, е важно да се вземат предвид разнообразната семейна структура, образование, начин на живот и характеристики на семействата и общностите, в които децата живеят. Учителят демонстрира своята чувствителност и отзивчивост към семействата, като цени разнообразието от начини, по които семействата могат да допринесат за ученето на своите деца, както и за живота в детската градина и училището.

Като улеснява ефективната комуникация и взаимодействия между семействата, образователната институция и общността, учителят подкрепя взаимно споделените интереси и отговорностите на всички заинтересовани страни към образованието и бъдещето на децата и насърчава социалното сближаване в по-голям мащаб.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
2.1 **Учителят насърчава партньорството със семействата и предоставя различни възможности за семействата и членовете на общността да участват в ученето и развитието на децата.**	1. Учителят кани и приветства членовете на семейството в занималнята/класната стая и намира начини всички семейства да участват в образователния процес и живота на учещата се общност. 2. Учителят включва членове на семейството в споделено вземане на решения относно ученето, развитието и социалния живот на техните деца в занималнята/класната стая. 3. Учителят включва членовете на семейството във вземането на решения, свързани с учебната среда на децата.
2.2 **Учителят използва формални и неформални методи за комуникация и обмен на информация със семействата.**	1. Учителят редовно общува със семействата относно ученето и развитието на техните деца, както и относно изискванията на учебната програма и случващото се в занималнята/класната стая. 2. Учителят редовно общува със семействата, за да научи повече за произхода на децата, както и за да добие представа за техните силни страни, интереси и потребности. 3. Учителят насърчава различни възможности, чрез които семействата да се учат едно от друго и да се подкрепят. 4. Учителят държи на конфиденциалността на информацията, която има за семействата и децата.
2.3 **Учителят използва ресурси на общността и семейната култура, за да обогати опита и развитието на децата.**	1. Учителят води децата в общността или кани членове на общността в детската градина/училището, за да засили процеса на учене и социализацията на децата. 2. Учителят помага на семействата да получат информация, ресурси и услуги, необходими за подобряване на ученето и развитието на техните деца. 3. Учителят използва знанията за общностите и семействата, в които живеят децата, като неразделна част от учебната програма и преживяванията им в детската градина/училището. 4. Учителят предоставя информация и идеи на родителите и членовете на семействата, насочени към създаване на стимулираща среда за учене в дома и спомага за укрепване на компетентностите на родителите.

3. Включване, многообразие и демократични ценности

Насърчаването на правото на всяко дете и семейство да бъде включено, уважавано и ценено, да участва и да работи за постигане на общи цели, както и да достигне пълния си потенциал със специален акцент върху най-уязвимите групи, е неразделен елемент от качествената педагогика. Важно е ежедневната практика да отразява убежденията, приети в Конвенцията на ООН за правата на детето.

Учителят служи като модел и гарантира, че чрез ежедневните преживявания в образователната институция децата се научават да уважават и ценят многообразието и развиват уменията си за участие в обществото. Учителят насърчава признаването на различни потребности, ефективното сътрудничество за постигане на общи цели и зачитане на специалните интереси и потребности на определени деца или групи. Важно е всяко дете да се възприема като активен участник в образователния процес, като личност и като равноправен член на общността и на обществото като цяло.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
3.1 **Учителят предоставя равни възможности на всяко дете и семейство да се учат и участват в учебния процес, независимо от пол, раса, етнически произход, култура, роден език, религия, семейна структура, социален статус, икономически статус, възраст или специални потребности.**	1. Учителят е наясно със собствените си убеждения, нагласи и преживявания и какво влияние оказват те върху комуникацията му с децата и семействата, и върху педагогическата му практика. 2. Учителят се отнася към всяко дете с уважение, достойнство и внимание и му предоставя равни възможности да се включи в живота на детската градина/училището. 3. Учителят се отнася към всяко семейство с уважение, достойнство и внимание и намира начини да ги включи в образованието на детето им. 4. Учителят използва език и дейности, които избягват стереотипи на базата на пола и други признаци. 5. Учителят адаптира средата и учебните дейности, така че децата с различни способности, образователни потребности и социален произход да участват в повечето дейности.
3.2 **Учителят помага на децата да разберат, приемат и зачитат многообразието.**	1. Учителят зачита и включва в своите педагогически практики многообразието, което съществува сред децата, семействата и в общността. 2. Учителят използва възможности, за да привлече вниманието на децата към многообразието, което съществува извън детската градина/училището, като прави това по уважителен начин, утвърждаващ съществуването на това многообразие.
3.3 **Учителят изгражда разбирането на децата за ценностите на гражданското общество и уменията, необходими за участие.**	1. Учителят засилва зачитането и уважението у децата на различните предпочитания и гледни точки и им помага да развият умения, с помощта на които да изразяват мнението си по подходящ начин. 2. Учителят помага на децата да разберат как стереотипите и предразсъдъците могат да повлияят на техните нагласи и поведение. 3. Учителят насърчава децата да се отнасят към другите справедливо, безпристрастно, с уважение и зачитане на достойнството им, както и да очакват същото от тях. 4. Учителят въвежда концепцията за лична отговорност в грижата за околната среда и предоставя възможности на децата да прилагат тази концепция.

4. Оценяване и планиране

Качествената педагогика признава ролята на оценяването и планирането за насърчаване на ученето, което дава възможност на всяко дете да успее. Учителят съчетава в единна рамка подходящи за развитието на децата очаквания, държавните образователни стандарти, свободата и творческо търсенето, интересите и потребностите на отделните деца и групите деца. Цикълът на планиране и оценяване подкрепя развитието и ученето на всяко дете, като се основава на естественото любопитство на децата, предходните им знания и умения, интереси и опит.

Важно е процесът да насърчава развитието на умения и нагласи за самооценка и учене през целия живот. Чрез систематичното наблюдение на децата и използването на други подходящи стратегии, учителите създават дългосрочни и краткосрочни образователни планове, съсредоточени върху интересите и потребностите на отделните деца и групи, осигурявайки както основополагащите елементи, така и предизвикателствата за постигане на успехи с децата.

Учителят разработва планове въз основа на това, което децата вече правят, знаят и разбират, и идентифицира подкрепата, от която всяко дете се нуждае, за да достигне пълния си потенциал. Плановете са съобразени с многообразието от стилове на учене и способности на отделните деца и се променят, когато е необходимо. Децата, семействата и съответните специалисти са включени в цикъла за оценяване и планиране. Процесът е едновременно фокусиран и гъвкав – отчита се как напредва ученето и какво се случва в живота на детето, общността и света; определят се областите, в които може да се направят подобрения, както и следващите стъпки.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
4.1 **Учителят редовно и системно следи за напредъка, учебния процес и постиженията на всяко дете.**	1. Учителят системно използва наблюдение и други разнообразни и подходящи за развитието инструменти за формиращо оценяване, които отразяват процеса и резултатите от ученето и развитието. 2. Учителят оценява степента на ангажираност на децата, необходима за смислено учене и участие и прави съответните корекции в дейностите. 3. Учителят гарантира, че процесът на оценяване взема предвид и надгражда силните страни, индивидуалните потребности и интересите на децата.
4.2 **Учителят планира педагогическите си подходи и ученето въз основа на информацията за децата и държавните образователни стандарти.**	1. Учителят планира дейности, които се основават на нивото на развитие и интересите на децата, като по този начин им позволява да придобият съответните компетентности. 2. Учителят балансира планираните дейности с инициираните от децата дейности и избори, включително чрез намиране на начини за подпомагане на индивидуалните стилове и темпо на учене на децата. 3. Учителят използва цялостен подход за планиране, който осигурява баланс между индивидуалните преживявания и преживяванията в малки групи и в голямата група. 4. Учителят планира достатъчно голямо разнообразие на дейностите, за да поддържа ангажираността на децата и да им предоставя нови предизвикателства. 5. Плановете и действията на учителя са достатъчно гъвкави, за да вземат предвид и интегрират променящите се условия, както и потребностите и интересите на децата.

4.3
Учителят включва децата, семействата и съответните специалисти в процеса на оценяване и планиране.

1. Учителят помага на децата да усвоят умения за самооценка и за вземане на решения за собственото си учене и поведение въз основа на ясни и последователни критерии.
2. Учителят насочва децата как да оценяват поведението и работата на другите.
3. Учителят и членовете на семейството споделят информация относно напредъка и интересите на децата и заедно разработват краткосрочни и дългосрочни индивидуални цели.
4. Учителят включва съответните специалисти в процеса на оценяване и планиране, когато е подходящо.

Между крайностите на абстрактния и крайно опростен универсализъм и релативизма, който не достига по-далеч от хоризонта на дадена култура, всеки трябва да отстоява правото си да бъде различен, както и възприемчивостта си спрямо универсалните ценности.

— ЮНЕСКО, Жак Делор,
Образованието: скрито съкровище

5. Педагогически стратегии

Качественият педагогически процес се основава на убеждението, че грижата, ученето и възпитанието формират едно цяло, както и че благополучието и ангажираността на всяко дете са предпоставки за учене. Признавайки, че ученето се случва по различни начини и в различни ситуации, крайната цел на педагогическия процес е да се поставят високи, но постижими очаквания за всяко дете, и да се насърчават любопитството, изследователският дух, критическото мислене и сътрудничеството, така че детето да развива умения и предразположеност за учене през целия живот.

Стратегиите, които учителите използват за насърчаване на ученето, следва да отразяват демократичните ценности, а когнитивното развитие и академичните постижения трябва да бъдат съчетани със социалното развитие. Важно е стратегиите, прилагани в занималнята/класната стая, да развиват уменията, необходими на децата, за да се превърнат в отговорни членове на обществото. Тези умения включват: развиване на чувство за съпричастност и загриженост към другите; приемане и уважение към многообразието; способност за формиране, изразяване и обосноваване на лично мнение; поемане на отговорност за направения избор; вземане на интелигентни решения и постигане на консенсус. Учителят е отговорен за вземането на решения и избора на педагогически стратегии, които да осигурят най-добрата подкрепа за всяко дете за превръщането му в успешен учещ и постигане на резултатите, определени от държавните образователни стандарти и индивидуалните цели за развитие.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
5.1 **Учителят прилага различни педагогически стратегии, които активно ангажират децата в изграждането на знания, умения и нагласи, определени от държавните стандарти и които създават основата за учене през целия живот.**	1. Учителят използва набор от стратегии за активно учене, които се отнасят холистично към всички области на развитие на детето. 2. Учителят предлага дейности, които насърчават изследователския дух, експериментирането, независимото проучване и творчеството. 3. Учителят използва стратегии за насърчаване на мисленето от по-висш порядък и решаването на проблеми. 4. Учителят разпознава, цени и създава разнообразни възможности за неформално учене извън определеното учебно време. 5. Учителят споделя учебни цели с децата и ги насърчава да размишляват върху процеса на учене и резултатите от него. 6. Учителят насърчава децата да използват подходящи за развитието им технологии, които подкрепят ученето и развиват уменията на децата, необходими за активното им участие в информационното общество.
5.2 **Учителят използва педагогически стратегии, които подкрепят емоционалното и социалното развитие на децата.**	1. Учителят предлага дейности, които насърчават чувството за индивидуалност и идентичност на децата. 2. Учителят използва стратегии, които изграждат самостоятелност и инициативност у децата. 3. Учителят използва стратегии, насърчаващи саморегулацията при децата. 4. Учителят използва стратегии, които помагат на децата да изградят положителни отношения и сътрудничество с другите. 5. Учителят подкрепя развитието на уменията на децата за решаване на конфликти.
5.3 **Учителят създава дейности, като взема предвид детския опит и компетентности за подпомагане и разширяване на по-нататъшното развитие и учене.**	1. Учителят свързва изучаването на нови концепции и умения с предходните знания и опит на децата. 2. Учителят осигурява на децата адекватен обем ефективни „учебни скелета“, според техните потребности и напредък. 3. Учителят насърчава децата да поставят цели и изграждат очаквания по отношение на собствената си работа и да размишляват върху резултатите от ученето. 4. Учителят интегрира учебния опит, така че децата да виждат взаимовръзките между учебните концепции и ежедневния опит и да ги прилагат в реални ситуации.

5.4
Учителят използва стратегии, които насърчават демократичните процеси и процедури.

1. Учителят моделира и прилага процеси и процедури, които насърчават ползотворното сътрудничество и подкрепата сред децата.
2. Учителят използва стратегии, които насърчават участието на децата, поемането на отговорност и разбирането на последиците от нея.
3. Учителят използва стратегии, които помагат на децата да се запознаят с границите, правилата и ограниченията, за да се научат да зачитат правата на другите в демократичното общество.
4. Учителят дава възможност на децата да правят избор както в процеса на учене, така и в други ситуации, и им помага да изградят разбиране за последствията от направения избор.

Внимавайте с нещата, които казвате, децата ги чуват. Внимавайте с нещата, които правите, децата ги виждат. И запомнете. Децата може и да не ви се подчинят, но ще ви чуят. Децата очакват да им покажете по кой път да тръгнат, да ги научите какви да бъдат. Внимавайте преди да кажете „чуй ме“, защото децата ще ви чуят.

— Майката на Рапунцел, от мюзикъла на Стивън Зондхайм, ***Вдън горите***

6. Учебна среда

Учебната среда влияе значително на когнитивното, социалното, емоционалното и физическото развитие на децата. Чрез създаване на физически, психологически и социално безопасна и стимулираща среда, която предлага разнообразни материали, задачи и ситуации, подходящи за развитието на децата, учителят насърчава тяхното учене чрез индивидуално и групово проучване, игра, достъп до разнообразни ресурси и взаимодействие с други деца и възрастни.

Като гарантира, че всяко дете се чувства добре дошло, учителят отправя посланието, че всеки индивид заслужава да бъде уважаван, че всяко дете и семейство са важна част от общността в групата/класа и че всяко дете има възможност да се възползва от споделеното пространство и ресурси на общността, както и да участва в тяхното поддържане. Когато учителите предлагат на децата сигурна среда и задоволяване на специфични потребности от учене, те насърчават децата да работят индивидуално и съвместно, да се занимават с различни видове дейности и да поемат рискове, които са свързани с ученето. Откритите площадки в детската градина, училището и квартала също са ценни компоненти от една богата учебна среда.

ПРИНЦИПИ	ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО
6.1 **Учителят осигурява учебна среда, която насърчава благополучието на всяко дете.**	1. Учителят създава среда, която подкрепя изграждането на чувство за принадлежност и комфорт у всяко дете. 2. Учителят показва уважение към децата, като се интересува от техните чувства, идеи и преживявания. 3. Учителят създава атмосфера, в която децата се чувстват свободни да изразяват себе си. 4. Учителят създава среда, която стимулира децата да поемат подходящи рискове, свързани с тяхното развитие и учене. 5. Учителят насърчава всяко дете да развива привързаност и индивидуални отношения с нея/него.
6.2 **Учителят осигурява привлекателна, безопасна, здравословна, стимулираща и включваща физическа среда, която насърчава изследователския дух, ученето и независимостта на децата.**	1. Учителят гарантира, че учебната среда е физически безопасна и лесно контролирана. 2. Учителят гарантира, че пространството е гостоприемно към децата и ги кара да се чувстват комфортно, докато се занимават с различни дейности. 3. Учителят организира пространството в логически обособени области на интереси, които подпомагат ученето и развитието. 4. Учителят включва разнообразни, изобилни, достъпни и съобразени с развитието материали, които стимулират децата да изследват, играят и учат. 5. Учителят насърчава децата да участват в планирането, подреждането и поддържането на тяхната среда. 6. Учителят променя физическата среда, за да отговори на потребностите на отделни деца и групи деца.
6.3 **Учителят осигурява среда, която насърчава чувството за общност и която дава възможност поведението на децата да се направлява на база на тяхното участие.**	1. Учителят споделя с децата ясни очаквания за поведение и ги включва в създаването на правила, когато е подходящо. 2. Учителят създава среда, която е изградена върху демократичните ценности и насърчава участието. 3. Учителят използва последователни практики и дневен режим, за да насърчи саморегулирането и независимостта на децата. 4. Учителят направлява поведението на децата въз основа на познаването на личността и нивото на развитие на всяко дете.

7. Професионално развитие

Качествената педагогическа практика се реализира от учители, които непрекъснато са ангажирани с професионалното и личностното си развитие, които анализират своята практика и работят съвместно с другите, като дават пример за удовлетвореност от процеса на учене през целия живот. Отговорност на учителя е да прилага изискванията, определени от националните власти, въз основа на убеждението, че всяко дете може да бъде успешно, както и че трябва да се осигури най-добрата подкрепа за неговото развитие и учене.

Учителят дава пример и споделя удоволствието си от ученето и развиването на умения, подкрепящи ученето, които отговарят на новите предизвикателства в ежедневието и работата, промените в обществото, нарастващия обем информация и засилването на ролята на новите технологии. Чрез активно участие, задълбочена рефлексия и партньорства със своите колеги, учителите повишават професионалната си квалификация, изграждат положителен имидж на професията си и подобряват способността си да се застъпват за качествено образование за всички деца.

ПРИНЦИПИ

7.1
Учителят непрекъснато усъвършенства своите компетентности с оглед постигане и поддържане на високо качество в учителската професия в съответствие с променящите се изисквания на съвременния свят.

ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО

1. Учителят разбира важността на ученето през целия живот, като се възползва от различни възможности за личностно и професионално развитие.
2. Учителят рефлектира, търси обратна връзка и оценява качеството на своята педагогическа практика и нивото на професионалните си знания, и прави подходящи промени, когато е необходимо.
3. Учителят работи в сътрудничество със своите колеги за подобряване на качество на своята собствена практика и качеството в професията.
4. Учителят действа като овластен да взима решения в професията, като използва знания, умения, както и своето лично и независимо критическо мислене.
5. Учителят се ангажира с дейности в общността за информиране относно важността на качеството в педагогическата практика, достъпа до качествено образование за всяко дете и уважението към педагогическата професия.

За мен като родител професионализмът на учителите е важен. Имам голямо доверие в учителите, и когато знам, че те усъвършенстват своите знания и умения, това ми помага да се концентрирам върху работата си през деня.

— Родител от Словакия

Източници

Източници

Разработването на принципите на МАСС за качество на педагогическата практика се основава и вдъхновява от много международни документи, заключения на базата на научни изследвания, методологии и опит на практици по целия свят. Списък по-долу включва най-важните източници, но не претендира за изчерпателност.

Association for Childhood Education International. (2006). *ACEI Global Guidelines Assessment: Adapted from the Global Guidelines for the Education and Care of Young Children in the 21st Century*. www.acei.org/revisedaceigga.pdf.

Banks, J.; Banks, C,; Cortes, C.; Hahn, C.; Merryfield, M.; Moodley, K.; Murphy-Shigematsu, s.; Osler, A.; Park, C.; and Parker, W. (2005). *Democracy and Diversity: Principles and Concepts for Educating Citizens in a Global Age*. University of Washington Seattle: Center for Multicultural Education, College of Education.

Brunson Day, C. (ed.) (2004). *Essentials for Child Development Associates Working with Young Children: 2nd Edition*. Washington D.C.: Council for Professional Recognition. www.cdacouncil.org.

Centre for Early Childhood Development and Education (CECDE). (2006). *Full and Part-time User Daycare Manual*. Dublin: Centre for Early Childhood Development and Education. www.cecde.ie.

Centre for Strategy and Evaluation Services (2008). *Schools for the 21st Century – Analysis of Public Consultation*. ec.europa.eu/education/school21/results/report_en.pdf.

Children In Europe (2008). Young Children and Their Services: Developing a European Approach. A Children in Europe Policy Paper. www.childrenineurope.org.

Commission of European Communities (2007). *Improving the Quality of Teacher Education: Communication from the Commission the Council and the European Parliament*, Brussels. COM (2007). 392 final. ec.europa.eu/education/com392_en.pdf.

Coughlin, P.; Hansen, K.; Heller, D.; Kaufmann, R., Rothschild Stolberg, J.; and Burke Walsh, K. (1997). *Creating Child Centered Classrooms: 3–5 Year Olds*. Washington, D.C.: Children's Resources International.

Cryer, D.; Harms, T. and Riley, C. (2003). *All About the ECERS: A Detailed Guide in Words and Pictures to be Used with the ECERS-R*. New York: Teachers College Press.

Delors, J. (1996). *Learning: The Treasure Within – Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century.* Paris: United Nations Educational Science, and Cultural Organization.

The Early Years Foundation Stage: Setting the Standards for Learning, Development, and Care for Children from Birth to 5 (2007). Nottingham, UK: Department for Education and Skills. www.everychildmatters.gov.uk.

Diversity in Early Childhood Education and Training (DECET) (2007). Making Sense of Good Practice. www.decet.org.

Early Matters. Conclusions of the European Symposium on Improving Early Childhood Education and Care. October 2008. http://www.eenee.de/portal/page/portal/EENEEContent/_IMPORT_TELECENTRUM/DOCS/conclusions.pdf.

Epstein, A.S. (2007). *Essentials of Active Learning in Preschool: Getting to Know the High Scope Curriculum*. Ypsilanti, MI: High/Scope Press.

Epstein, A.S. (2007). *The Intentional Teacher: Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning.* Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children.

Harms, T.; Clifford, R.M.; and Cryer, D. (2005). *Early Childhood Environment Rating Scale – Revised Edition.* New York: Teachers College Press.

Harms, T.; Clifford, R.M.; and Cryer, D. (2006) *Infant/Toddler Environment Rating Scale – Revised Edition.* New York: Teachers College Press.

Harms, T.; Clifford, R.M.; and Cryer, D. (2007) *Family Child Care Environment Rating Scale – Revised Edition.* New York: Teachers College Press.

Harms, T.; Vineberg Jacobs, E.; and Romano White, D. (1996) *School-Age Care Environment Rating Scale – Revised Edition.* New York: Teachers College Press.

International Step by Step Association (2002). *Step by Step Program and Teacher Standards for Preschool and Primary Grades.* Budapest, Hungary: International Step by Step Association.

International Step by Step Association (2005). *ISSA Pedagogical Standards for Preschool and Primary Grades.* Budapest, Hungary: International Step by Step Association.

Laevers, F. (2005) *Well-being and Involvement in Care Settings. A Process-oriented Self-evaluation Instrument.* Leuven University, Belgium: Kind & Gezin and Research Centre for Experiential Education. www.kuleuven.be/research/researchdatabase/researchteam/50000387.htm.

Key Competences for Lifelong Learning: A European Reference Framework. (2004). European Union.

Millennium Development Goals (2000). Millennium Summit.

Montie, J.E., Xiang, Z., and Schweinhart, L.J. (2006). "Preschool Experiences in 10 Countries: Cognitive and Language Performance at Age 7". *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 313–331.

National Association for the Education Young Children (2003). *Preparing Early Childhood Professionals: NAEYC's Standards for Programs*. Washington,D.C.; NAEYC.

National Association for the Education Young Children (2005). *NAEYC Early Childhood Program Standards and Accreditation Criteria: The Mark of Quality in Early childhood Education*. Washington,D.C.; NAEYC.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2001). *Starting Strong Early Childhood Education and Care.* Paris, France: OECD Publications.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2006). *Starting Strong II Early Childhood Education and Care.* Paris, France: OECD Publications.

www.oecd.org/document/63/0,3343,en_2649_39263231_37416703_1_1_1_1,00.html.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2008). *Trends Shaping Education*. Centre for Educational Research and Innovation.

Pianta, R.C.; La Paro, K.M.; and Hamre, B.K. (2006). *CLASS: Classroom Assessment Scoring System Manual Preschool (Pre-K) Version.* Charlottesville, VA: Center for Advanced Study of Teaching and Learning. www.virginia.edu/vprgs/CASTL/.

Sammons, P.; Sylva, K., Melhuish, E., Siraj-Blatchford, I., Taggart, B., Grabbe, Y. and Barreau, S. (2007). *Effective Pre-School and Primary Education 3–11 Project (EPPE 3-11) Influences on Children's Attainment and Progress in Key Stage 2: Cognitive Outcomes in Year 5. Research Brief No: RB828.* U.K.: Department for Education and Skills.

Siraj-Blatchford, I. (2004) "Educational Disadvantage in the Early Years: How Do We Overcome It? Some Lessons from Research." *European Early Childhood Education Research Journal* 12 (2). 5–20.

Siraj-Blatchford, I.; Sylva, K.; Muttock, S.; Gilden, R. and Bell D. (2002). *Researching Effective Pedagogy in the Early Years: Research Report RR356.* Department for Education and Skills.

Siraj-Blatchford, I.; Sylva, K.;Taggart, B.; Melhuish, E.; Sammons, P.; and Elliot, K. (2003). *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project (1997–2003). Technical Paper 10 'Intensive Case Studies of Practice Across the Foundation Stage.' Research Brief No: RBX16–03.* U.K.: Department for Education and Skills.

Siraj-Blatchford, I.; Sylva, K.; and Taggart, B. (2006). *Assessing Quality in the Early Years: Early Childhood Environment Rating Scale Extension (ECERS-E) – Four Curricular Subscales.* Stoke on Trent, UK: Trentham Books.

United Nations Resolution on Education for All (1997).

UN Convention on the Rights of the Child (1990).

UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006).

World Conference on Special Needs Education: Access and Quality (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education.*

ТРЪСТ
ЗА СОЦИАЛНА
АЛТЕРНАТИВА

София, 2025

© Международна асоциация „Стъпка по стъпка“, 2010
Всички права запазени. Никаква част от тази публикация не може да се използва без изричното съгласие на авторите.

Издава на български език:
Фондация „Тръст за социална алтернатива“
www.socialachievement.org/bg/

Децата и възрастните, чиито фотографии са използвани в публикацията, са от държавите, в които организациите-членове на МАСС работят в подкрепа на ранното детско развитие.

Автор на графичния дизайн на публикацията: Judit Kovács, Createch Ltd.

Оформление и предпечатна подготовка на българското издание на публикацията: „Найс АН“ ЕООД

ISBN 978-619-7482-20-1

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

МАСС – иновативна мрежа на професионалисти и организации, работещи в областта на ранното детско развитие, позиционирани предимно в Централна, Източна Европа и Централна Азия, чиято цел е осигуряване на достъп до качествено образование в ранните години на всички деца.